

JOSEF SMOLÍK

Fakulta bezpečnostního managementu, Policejní akademie České republiky v Praze, Praha,
Česká republika

0000-0001-5841-8598

Koblížek, Tomáš, Hanych, Monika, Kalenský Jakub. Dezinformace a hate speech z hlediska filozofie, práva a bezpečnosti. Praha: Academia, 2026. 275 s. ISBN 978-80-200-3650-6.

Koblížek, Tomáš, Hanych, Monika, Kalenský Jakub. Disinformation and Hate Speech from the Perspective of Philosophy, Law, and Security. Prague: Academia, 2026. 275 pp. ISBN 978-80-200-3661-2.

Téma dezinformací a nenávistných projevů patří v posledních letech v českém prostředí k výrazně rezonujícím společenským otázkám. Diskuse o jejich dopadech se objevují nejen v akademickém a právním prostředí, ale také v médiích a veřejném prostoru, a to zejména v souvislosti s pandemií covid-19, válkou na Ukrajině a obecně s rychlým šířením informací na sociálních sítích. Právě tyto události výrazně posílily vnímání toho, jak zásadní roli hraje informační prostředí v otázkách důvěry ve společnost, politické stability i bezpečnosti.

Kniha Tomáše Koblížky, Moniky Hanych a Jakuba Kalenského na tuto situaci reaguje systematickým způsobem a snaží se jednotlivé fenomény uchopit z více úhlů pohledu. Autoři propojují filozofické uvažování o povaze pravdy, jazyka a komunikace s právní analýzou hranic svobody projevu a s bezpečnostní perspektivou, která sleduje dopady dezinformačních kampaní na společnost a stát. Výsledkem je interdisciplinární pohled, který se snaží nabídnout nejen teoretické ukotvení, ale i prakticky uchopitelné porozumění tomu, jak dezinformace a hate speech vznikají, jak se šíří a jaké nástroje mohou společnost využívat při jejich regulaci či zmírňování dopadů.

Jak vyplývá již z úvodu knihy, diskuse týkající se zásahů proti dezinformacím jsou často kritizovány jako potenciálně nelegitimní. Autoři argumentují, že každý jedinec má právo svobodně vyjadřovat své názory, a to i tehdy, pokud jsou kontroverzní či společensky problematické. Podobně ambivalentně je nahlíženo i na fenomén hate speech, který je v současné debatě často zasazován do širšího kontextu politické korektnosti, případně konceptů jako „woke culture“ či „cancel culture“. Hranice mezi tím, co je ještě legitimní projev názoru, a tím, co již představuje nenávistný projev, přitom zůstává značně proměnlivá. Pro jednoho může být určitý výrok formou oprávněné společenské kritiky, satiry či nadsázky, zatímco jiný jej může vnímat jako nepřijatelný útok nebo stigmatizaci.

Tato nejednoznačnost přirozeně vede k otázkám, zda a do jaké míry je boj proti hate speech slučitelný s principy demokratické společnosti, nebo zda naopak nepředstavuje riziko omezení svobody projevu. Autoři však v této souvislosti ukazují, že cílem regulace dezinformací a nenávistných projevů by nemělo být oslabování demokratických principů, ale naopak jejich ochrana a posilování. Oba fenomény totiž nesou výrazný antidemokratický potenciál – mohou například manipulovat svobodným rozhodováním občanů v demokratických volbách, systematicky naru-

šovat důvěru v klíčové instituce státu či přispívat k polarizaci společnosti. V tomto smyslu kniha zdůrazňuje, že adekvátní reakce na tyto jevy není popřením svobody, ale snahou o udržení jejich funkčních a udržitelných hranic v demokratickém prostředí.

První, nejobsáhlejší, kapitola knihy, jejímž autorem je T. Koblížek, se zaměřuje na dezinformace a nenávistné projevy z filozofické perspektivy. Autor mj. konstatuje, že „jedním z klíčových nástrojů dezinformací jsou lži, jejichž cílem je vyvolat u mnoha lidí mylné přesvědčení o nějaké události či nějakém stavu věci“ (s. 21). Následně je také uvedeno, že dezinformace mohou vést k polarizaci společnosti, k růstu skepticismu vůči podloženým informacím nebo k oslabení důvěry ve vědecké či politické instituce.

Kapitola se precizním způsobem zaměřuje na terminologické vymezení pojmů dezinformace, misinformation a jejich účelu. Dle autora je cílem klamavých dezinformací vyvolat víru v nepravdivá tvrzení, zatímco cílem relativizačních dezinformací je naopak podlomit důvěru v tvrzení pravdivá. Dezinformace navíc často cíleně zpochybňují samotný pojem odbornosti – slovo „expert“ tak může být v určitých diskusích vnímáno jako podezřelé či znehodnocené.

Tato pasáž dále popisuje konkrétní nástroje dezinformací, přičemž vedle lží mohou být k manipulaci využívány sugestivní otázky, slabší či selektivně vybrané důkazy, než jaké jsou skutečně dostupné, zavádějící metafory nebo logicky nesprávná argumentace. Diskutována je rovněž účinnost fact-checkingu, který však může selhávat zejména v případech sofistickované nebo záměrně zavádějící argumentace, jež pracuje s kontextem či emocemi, nikoli pouze s fakty. Autor zároveň upozorňuje, že v odborné literatuře jsou nejčastěji uváděny tři hlavní kategorie důvodů, proč lidé dezinformacím podléhají: sociální (vliv skupiny, komunity a sociálních vztahů), psychologické (kognitivní zkratky, emoce, motivované myšlení) a technologické (algoritmizace obsahu, personalizace a informační přesycení).

Z manipulace s informacemi, která pracuje s polarizovanou společností, se tak může stát i součást obchodního modelu některých médií či online platform, kde vyšší počet sledujících a interakcí generuje větší množství reklamních sdělení, a tím i ekonomický zisk, což může dále nepřímo podporovat šíření zkreslených či nepravdivých informací.

V souvislosti s dezinformacemi jsou často zmiňovány tzv. potvrzující zkreslení (confirmation bias) a kognitivní disonance. Potvrzující zkreslení označuje tendenci vyhledávat, interpretovat a upřednostňovat informace, které potvrzují vlastní názory, rozporné informace bývají ignorovány nebo zpochybňovány. Kognitivní disonance představuje psychický stav napětí vznikající při střetu protichůdných přesvědčení, který se jedinci snaží zmírnit změnou postoje, reinterpretací nebo odmítnutím informací. Oba mechanismy patří mezi klíčová vysvětlení způsobu zpracování informací v podmínkách informační nejistoty. Významně se uplatňují zejména v politice, bezpečnostních studiích a mezinárodních vztazích, kde mohou ovlivňovat veřejné mínění, posilovat společenskou polarizaci a ztěžovat korekci nepravdivých informací.

První kapitola se následně zaměřuje na příčiny úspěšnosti dezinformací a mechanismy jejich šíření. Autor identifikuje tři skupiny faktorů: společenské, související s vlivem sociálních skupin a normalizací nepravdivých informací; psychologické, vycházející z kognitivních zkreslení a tendence interpretovat informace v souladu s vlastními postoji; a technické, spojené s fungováním digitálních platform umožňujících rychlé a cílené šíření obsahu. Současně se věnuje problematice hate speech, konspiračních teorií, digitální nenávisti a disinhibičního chování v online

prostředí, které mohou přispívat k prohlubování společenských konfliktů a šíření nenávistného obsahu. Závěr kapitoly diskutuje možnosti a limity regulace dezinformací a nenávistných projevů v demokratické společnosti s důrazem na ochranu svobody projevu. Druhá kapitola, jejímž autorem je Jakub Kalenský, se zaměřuje na problematiku ruské informační agrese a její projevy v kontextu současného hybridního válčení. Kriticky je třeba poznamenat, že Ruská federace je v odborné literatuře nejčastěji uváděným státem v souvislosti s tímto fenoménem, přestože informační operace a vlivové kampaně realizují i další státní i nestátní aktéři. Do budoucna lze proto očekávat, že se výzkumná i veřejná diskuse bude stále více zaměřovat také na jiné případy a geopolitické kontexty.

Kapitola na konkrétních událostech ilustruje ruské aktivity v této oblasti a věnuje se jak terminologickému ukotvení, tak popisu konkrétních praktik ruské propagandistické či vlivové „školy“, respektive širších hybridních operací. Autor mj. konstatuje, že „největšími aktéry šířícími dezinformace jsou státy“ (s. 88), přičemž zároveň rozebírá i vztahy těchto státních aktérů k dalším subjektům, včetně médií, proxy struktur či neformálních informačních kanálů.

Text dále připomíná vybrané historické události, které zásadním způsobem přispěly k rozvoji debat o hybridním válčení a informačních operacích, například kybernetické a informační útoky proti Estonsku v roce 2007, konflikt v Gruzii v roce 2008 či debaty spojené s plánovaným umístěním americké radarové základny v Brdech. Následně autor přibližuje pět klíčových cílů informačního válčení podle Keira Gilese, mezi něž patří strategické vítězství, reflexivní kontrola, vytváření příznivého informačního prostředí, podvracení a destabilizace protivníka a v neposlední řadě také obranná a adaptační opatření zaměřená na udržení vlastní informační převahy.

Další část kapitoly se věnuje zejména ruským operacím v kontextu konfliktu na Ukrajině, přičemž jako ilustrativní příklad je zmiňována i dezinformační kampaň spojená se sestřelením letu MH17. V závěru jsou systematicky popsána čtyři základní okruhy protiopatření: 1) detekce, vyvracení a dokumentace dezinformací; 2) zvyšování mediální a informační gramotnosti a celkového povědomí; 3) identifikace, oprava a prevence slabin v informačním ekosystému; a 4) omezování, sankcionování a odrazování informačních agresorů prostřednictvím právních, diplomatických či bezpečnostních nástrojů. Všechny tyto kategorie jsou v kapitole dále podrobně ilustrovány na konkrétních případech z praxe.

Autorkou třetí kapitoly s názvem „Nepravda a nenávist na hraně zákona“ je Monika Hanych. V kapitole se zaměřuje na problematiku legislativních opatření v oblasti dezinformací a nenávistných projevů. V širším kontextu analyzuje právní rámec, jeho limity i praktickou aplikaci při ochraně svobody projevu v demokratické společnosti. Zároveň upozorňuje na napětí mezi ochranou základních práv a potřebou reagovat na škodlivé formy komunikace.

Kapitola následně popisuje vybrané případy z českého prostředí, které se týkají hate speech a dezinformací, a zasazuje je do kontextu soudní i společenské praxe. Diskutuje také otázku hranic svobody projevu a jejího možného omezení v situacích, kdy dochází ke střetu s projevem nenávisti nebo šířením nepravdivých informací, přičemž konstatuje, že „bez širokého pojetí svobody projevu by nebylo možné naplňovat požadavky pluralismu, tolerance a snášenlivosti, na nichž stojí demokratické společnost“ (s. 186).

Monika Hanych dále definuje kritéria pro posuzování osobnostních sporů a dezinformačních projevů (s. 192–193), přičemž zdůrazňuje význam kontextuálního přístupu k jejich celkovému

hodnocení. Ten umožňuje zohlednit nejen samotný obsah sdělení, ale také jeho formu, záměr, dosah a konkrétní společenské dopady. Zdařile je představena rovněž podkapitola věnovaná právním předpisům v České republice (např. trestní zákoník, občanský zákoník, přestupkový zákon atp.), které lze aplikovat na jednotlivé případy související s dezinformacemi a nenávistnými projevy v praxi.

Diskutovány jsou i projevy dezinformací a pomluv na sociálních sítích, které představují specifické prostředí pro jejich šíření vzhledem k rychlosti, anonymitě a širokému dosahu komunikace. Konstatováno také je, že některé státy přijaly či zvažují specifické právní úpravy zaměřené na dezinformace v kontextu volebních kampaní, kde mohou mít tyto projevy obzvlášť závažné důsledky pro demokratický proces. V této souvislosti lze připomenout například případ šíření nepravdivé informace o zdravotním stavu prezidentského kandidáta Miloše Zemana v období před volbami, která ilustruje potenciál dezinformací ovlivňovat veřejné mínění i v citlivých politických momentech. Tento příklad zároveň ukazuje, jak rychle se neověřené či zcela nepravdivé informace mohou šířit veřejným prostorem a jak obtížné je jejich následné efektivní vyvrácení v reálném čase volební kampaně.

V závěrečné kapitole je Tomášem Koblížkem diskutována (s. 227-231) role umělé inteligence (AI) v procesu utváření a šíření dezinformací či propagandy, ale i jejich odhalování. Zajímavé jsou především postřehy o antropomorfizaci AI a návody k dalšímu výzkumu této dynamicky se rozvíjející oblasti.

Publikaci Tomáše Koblížka, Moniky Hanych a Jakuba Kalenského lze jednoznačně doporučit širokému okruhu čtenářů, kteří se zajímají o současné výzvy spojené s informačním prostředím a jeho bezpečnostními aspekty. Kniha je přínosná nejen pro odborníky z oblasti bezpečnosti, práva či médií, ale také pro politiky, novináře a akademickou obec, tedy pro všechny, kdo se ve své praxi či studiu setkávají s dopady dezinformací a nenávistných projevů. Autoři nabízejí srozumitelně strukturovaný, analyticky ukotvený a zároveň empiricky informovaný pohled na zkoumanou problematiku. Díky interdisciplinárnímu přístupu propojujícímu filozofii, právo a bezpečnostní studia kniha nejen vysvětluje klíčové pojmy a souvislosti, ale zároveň umožňuje lépe porozumět tomu, jak složité a mnohovrstevnaté fenomény dezinformací a hate speech v dnešní společnosti skutečně jsou.